प्रकाशितः। अबद्धादिकसंज्ञानामष्टानामष्टकत्रयम्। कलसोदर्पणश्चन्द्रः पद्मं कोषो यथाक्रमम्। ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रजातीनां संप्रकाशितः। गजादियुक्ता सा प्रोक्ता जयन्ती सर्वमङ्गला। गजो हंसादिसंयुक्तो राज्ञां सैवाष्टमङ्गला। हंसः केकी शुकश्चाषो ब्रह्मादीनां यथाक्रमम्। चामरादिसमायुक्ता सा ज्ञेया सर्वबुद्धिदा। चामरश्चाषपक्ष्माणि चित्रवस्त्रं तथा सितम्। चतुर्णां वेदनयनपक्षेन्दुगणितक्रमात्। तदग्रे यदि विन्यस्तं पताका द्वितीया भवेत्। इयं हि सर्वभोगदा पताका चक्रवर्त्तिनः। तद्वर्णः पूर्ववज्ज्ञेयः प्रमाणं विधिबोधितम्। कनकं रजतं ताम्रं नानाधातुमयं क्रमात्। कुम्भादिकं प्रशंसन्ति पताकाग्रे महीभुजाम्। तत्रापि रत्नविन्यासो विधेयो राजतक्रमः। चतुर्भिर्मकरास्याद्यैर्युक्ता चेत् सर्वसिद्धिदा। तदा श्रेयस्करी नाम सा पताका विजायते। मकरोऽथ गजः सिंहो व्याघ्रो वाजी मृगः शुकः। शुकश्चेति समुद्दिष्टमादित्यादिदशाभुजाम्। इति प्रोक्तः पताकानां निर्णयः पृथिवीभुजाम्"।

देवादिप्रतिष्ठाङ्गमण्डपान्तर्गतध्वजमहाध्वजयोर्लक्षणादिकं कुण्डार्के उक्तं यथा "ध्वजान् द्विहस्तायतिकांश्च पञ्चहस्तान् सपीतारुणकृष्णनीलान्। श्वेतासितश्वेतसितान् दिगीशवाहान् वहेत् दिक्करवंशशीर्षे" सू०। "ध्वजान् द्विहस्तमितायामान् पञ्चहस्तदीर्घान् पीतारुणकृष्णनीलश्वेतकृष्णश्वेतश्वेतान् गैरिकादिलिखितदिक्पालवाहनान् दशहस्तवंशमस्तके योजितान् "हस्तद्वयनिखातांश्च ध्वजांस्ता अपि पूर्वतः" इति वक्ष्यमाणत्वात्। प्राच्यादितः वहेद्धारयेदिति" व्याख्या। प्रतिष्ठासारसंग्रहे "पीतरक्तादिवर्णाश्च पञ्चहस्ताध्वजाः स्मृताः। द्विपञ्चहस्तैर्दण्डैस्ते वंशजैः संयुता मताः" इति। क्रियासारे "मातङ्गवस्तमहिषान् सिंहमत्स्यैण वाजिनः। वृषभं च यथान्याय ध्वजमध्ये क्रमाल्लिखेत्" पञ्चमांशं निखनेदिति। अकरणे दोषः पञ्चरात्रे "चिन्तयन्त्यसुरश्रेष्ठा ध्वजहीनं सुरालयम्। ध्वजेन रहितं ब्रह्मन्मण्डपं तु वृथा भवेत्। पूजायागादिकं सर्वं जपाद्यं यत्कृतं बुधैरिति" ध्वजारोपणफलं तत्रैव "यं कृत्वा पुरुषः सम्यक् समस्तफलमाप्नुयादिति"। अथ पताकानिवेशनं महाध्वजानिवेशनं च नवमकुण्डपताकानिवेशनं तत्रोक्तं यथा "लोकेशवर्णास्त्रयुताः पताकाः शैलेन्दुदैर्घ्यायतिकाश्च मध्ये। चित्रं ध्वजं दिक्करदैर्घ्यवंशत्रिदोस्ततं प्रान्तगकिङ्किणीकम्। श्वेतां च नवमीं पूर्वेशानयोर्मध्यतो बुधः। विन्यसेत्तु पताकां च ध्वजांस्ता अपि पूर्वतः" सू० "लोकेशानां लोकपालानां ये वर्णाः पीतादयः पूर्वश्लोकोक्ताः गैरिकादिलिखितवज्रशक्तिदण्डखड्गपाशाङ्कुशगदात्रिशूलानि तैर्युताः सप्तहस्तदीर्घा एकहस्तविस्तृताः पताका दशहस्तवंशशीर्षगाः। चित्रं ध्वजं त्रिहस्तविस्तृतं प्रान्ते वर्त्तमानकिङ्किणीकं शीर्षे सचामरं दशहस्तदैर्घ्यं वंशञ्च तादृशं तं मध्ये विन्यसेत्। पूर्वादितः पताकाश्च विन्यसेदित्युत्तरश्लोकेनान्वयः। नवमीं पताकां पूर्वेशानयोर्मध्ये श्वेतां तादृशीमेवाचार्य्यकुण्डे विन्यसेत् ध्वजांस्ता अपि पताकाश्च पूर्वादिक्रमेण भूमौ पञ्चांशरोपणेन विन्यसेदिति"। "हयशीर्षपञ्चरात्रम्। "ध्वजवंशः प्रकर्त्तव्यो निर्व्रणः सगुणो दृढः। तदूर्द्ध्वं ताम्रजं चक्रं सूक्ष्मं कुर्य्याद्द्विजोत्तमः। प्रासादस्य च विस्तारो मानं दण्डस्य कीर्त्तितम्। ध्वजयष्टिर्देवगृहे ऐशान्यां दिशि देशिकैः। स्थापनीयाथ वायव्ये साम्प्रतं ध्वजमुच्यते। पट्टकार्पासक्षौमाद्यैर्ध्वजं कुर्य्यात् सुशोभनम्। एकवर्णं विचित्रं वा घण्टाचामरभूषितम्। किङ्किणीजालकोपेतं बर्हिपत्रविभूषितम्। शुक्लादिवर्णैर्विप्रादिक्रमाद्वा कारयेत् ध्वजम्। दण्डाग्राद्धरणीं यावत् हस्तैकं विस्तरेण तु। महाध्वजन्तु विख्यातं सर्वकामप्रदं शुभम्। ध्वजेन रहितो विप्र! प्रासादस्तु वृथा भवेत्। पूजाहोमादिकं सर्वं जपाद्यं यत् कृतं नरैः"। शिवसर्वस्वे "देवेभ्यश्च गृहं दद्याद्वाहनैरुपशोभितम्। तुरङ्गमेण सूर्य्यस्य, हरस्य वृषचिह्नितम्। विष्णवे गरुडाङ्कन्तु, दुर्गायै सिंहचिह्नितम्। कार्य्यं ध्वजपताकाश्च अन्यथा न कथञ्चन"। वह्नि० पु० ५९अ०। "प्रासादस्य तु विस्तारो मानं दण्डस्य कीर्त्तितम्। शिखरार्द्धेन वा कुर्य्यात् तृतीयार्द्धेन वा पुनः। द्वारशाखाद्विगुणितं दण्डं वा परिकल्पयेत्। ध्वजयष्टिर्देवगृहे ऐशान्यां वायवेऽथवा। नानावर्णं ध्वजं कुर्य्याद्विचित्रं चैकवर्णकम्। घण्टाचामरकिङ्किण्या भूषितं पापनाशनम्। दण्डाग्राद्धरणीं यावत् हस्तैकं विस्तरेण तु"। इन्द्रध्वजशब्दे तल्लक्षणं दृश्यम्। हेमचन्द्रे पूर्वदिग्गृहे इत्यर्थोक्तिः ध्वजसंज्ञकस्यायस्य पूर्वदिक्स्थितत्वाभिप्रायेण" गृहशब्दे २६३५ पृ० "ध्वजो यमो हरिः श्व